

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 31 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

הכין מעטפה לרב ולמרצה והחליף ביניהם

האם יכול להוציא הכסף מהרב?

בשבוע שעבר נערך 'בר בי רב דחד יומא' בבתי כנסיות רבים ברחבי הארץ, שבהם דורשים מרצים ומגידים שונים שנשכרים בסכומים גבוהים ורבנים המגיעים ללא תמורה או בתשלום נמוך, והנה באחד מבתי הכנסיות נתן הגבאי לאחד השומעים שתי מעטפות וביקשו שאת המעטפה שבה יש 1200 ₪ יתן למרצה, ואת המעטפה השניה שבה 600 ₪ בלבד יתן לרב הדורש אחריו, אך למעשה החליף האחראי בטעות בין שתי המעטפות, וכשהגיע אותו מרצה לביתו קצף על הדבר מאוד שלא עמדו בסכום שקצבו, ומאידך הרב היה בשמחה גדולה שמעריכים את דרשתו לכה"פ כמו המגידים, ועתה יש לדון האם מחוייב אותו רב להחזיר את הכסף או לאו.

והנה קי"ל דדברים שבלב אינם דברים, אא"כ יש 'אומדנא דמוכח' שמדובר בטעות, וא"כ לכאורה כל הנידון כאן הוא האם יש כאן 'אומדנא דמוכח' שניתנה המעטפה לרב בטעות או לאו.

אך נראה דא"צ להגיע 'לאומדנא דמוכח', דלגבי הרב א"י נחשב למקח אלא למתנה גמורה, דאין שום התחייבות לשלם לרב על דרשתו, אלא הדבר נובע מרצון טוב של האחראים להוקיר טובה על דרשתו, ושונה הדבר מהמרצה שנשכר מראש בסכום מסוים שאותו לא קיבל בסופו של דבר.

ולגבי מתנה פסק הרמ"א (ח"מ סי' ר"ז ס"ד) 'דדברים שבלב הוו דברים', והטעם הוא משום שבמקח הנעשה בין שניים עליהם לפרש את כל תנאי וסיבת המכירה וכל מה שלא נתפרש בשעת המכירה הו"ל דברים שבלב ואינם דברים, כמו במוכר ביתו על דעת לעלות לא"י ולא פירש כן בשעת המכירה ונאנס ולא עלה דהו"ל דברים שבלב ואינם דברים, (קדושין דף מ"ט ע"ב) אך במתנה שכל מהותה היא נתינה מאחד לשני ללא מו"מ ביניהם אין הוא צריך לפרש את דבריו שבלב והוי דברים, ומשום כך צריך אותו רב להחזיר הכסף על סמך דברי הגבאי אף ללא 'אומדנא דמוכח'.

אך עדיין טען אותו רב שאין פסק הרמ"א נוגע אליו כיון שהוא מבני עדות המזרח ההולכים לאורו של מרן השו"ע, ונראה שלמרות זאת צריך הוא להחזיר את הכסף, דהכא א"י בגדר 'דברים שבלב', אלא 'אומדנא דמוכח' שטעו בנתינה זו, דסכומים כאלו אינם מקובלים אצל רבנים, ובפרט שכאן מוכח הדבר שנתחלפו המעטפות.

וסיפר לי אברך על מקרה דומה שקרה עימו שהכין בערב פורים למשלוח מנות שתי מעטפות, האחת עם 300 ₪ בעבור המלמד בת"ת, והשניה עם 100 ₪ עבור המלמד בחברת המתמידים לאחר הלימודים, והחליף בטעות בין המעטפות.

וגם כאן לגבי המלמד בחיידר הרי זה כמקח, דפסק מרן הגר"נ קרליץ שליט"א דכיון שהמנהג לתת למלמד כסף כמשלוח מנות נהפך הדבר לחיוב, משא"כ לגבי המלמד במתמידים שאין שום חיוב לתת לו וכלפיו הדבר הוא כמתנה גמורה, ומשום כך 'דברים שבלב הוו דברים' ועליו להחזיר את ההפרש כפי טענת האב.



מכרו את זכות המימון של סעודת הצהרים וקנאה אדם המוחזק שממונו גזול האם מותר להשתתף בה?

בבר בי רב שמתקיים באחד מבתי הכנסיות בתל אביב נוהגים למכור כל שנה את הזכות לתת 'סעודת צהרים' עבור מאות המשתתפים, והנה השנה בתחילת המכירה קם אדם שידוע כעברייך שכל עסקיו בגזל ובפשיעה וקנה את מחירה של הסעודה כולה, וקמה סערה בקרב המשתתפים האם מותר להם ליהנות מסעודה שכל מימונה הוא מגזל וחמס.

והנה פסק השו"ע (ח"מ סי' שס"ט ס"ד) "בני אדם שחזקתם גזלנים וחזקת כל ממונם גזל מפני שמלאכתם מלאכת גזלנים כגון המוכסין והליסטים אסור ליהנות מהם שחזקת מלאכה זו שהוא גזול", ומ"מ כתב השו"ע (שם ס"ג) "ואם היה מיעוט שלו אע"פ שרוב ממונו גזול מותר ליהנות ממנו עד שידע בודאי שדבר זה גזול בידו", וא"כ לכאורה אסור להשתתף בסעודה זו כיון שהסעודה ממונת ע"י אדם שכל עיסוקו הוא בגזילה וחמס, ובפרט שהנידון הוא על מחירה של סעודה שלמה שבודאי חלק ממימונה יגיע מכספי הגזל.

אך יתכן שאדרבה כדאי להשתמש בכספים אלו, שהרי מבואר בברייתא בביצה (דף כ"ט ע"א) "גזל ואינו יודע ממי גזל יעשה בהם צרכי רבים ומאי נינהו אר"ח בורות שיחין ומעורות" ונפסק בשו"ע (שם סי' שס"ו ס"ב) וז"ל "הרועים והגבאים והמוכסין תשובתן קשה מפני שגזלו את הרבים ואין יודעים למי להחזיר יעשו בו צרכי רבים", (ואמר לי מו"ר הגר"י זילברשטין שליט"א דצרכי רבים הטובה ביותר היום היא 'בית חולים' שכולם נהנים ממנו באיזה שלב), וא"כ יתכן שכיון שהממון ביד גבאי ביהכנ"ס כדן, טוב שיקחו את כספי הגזילה עבור 'צרכי רבים' שהוא 'סעודת הבר בי רב' שהמשתתפים מכל הארץ נהנים ממנה ובזה מתקנים את הגזילה שיוכלו להשתמש בה, (הערת הרב נהוראי נקי שליט"א).



כיבסה את תיק חבר בנה ונתגלתה בו מצלמה האם מחויבת בתשלום?

לפני כשבוע נסעו קבוצת ילדים לטיול מאורגן במסגרת הת"ת, ובתחילת הטיול ביקש ילד אחד מרעהו שישאיל לו את אחד מתיקי הטיול הרקים שלו, ובהמשך הנסיעה נודע שנאבד לילד המשאיל מצלמה יקרה וחיפשוה המשתתפים רבות אך העלו חרס בידם, וכשהגיע אותו ילד לביתו כיבסה אמו את התיק בכדי להחזירו נקי, אלא שלאחר הכביסה התברר שהמצלמה היתה טמונה בתוך הכיסים הפנימיים של התיק ונהרסה כליל, ויש לדון האם חייבת האם לשלם בעבורה.

ונראה בזה דאינו נחשב לאונס גמור כעין גניבה הקרובה לאונס המבואר בתוס' (ב"ק דף כ"ז ע"ב) דאף אדם המזיק פטור, אלא הוי אונס כעין אבידה הקרובה לפשיעה דחייב, דהיה עליה לבדוק את הכיסים קודם הכביסה, ומ"מ לא נחשב הדבר לפשיעה שהרי בדקה בכיסים החיצונים ולא העלתה בדעתה שיש חפץ בכיסים הפנימיים.

ואולם נראה דמ"מ אותה אשה אינה מחוייבת לשלם בעבור המצלמה, דא"ז נחשב לאדם המזיק אלא לכח שני דהמים הם אלו שהזיקו למצלמה, ואף שהמים נחשבים 'לממונו המזיק' א"ז אלא ממנו המזיק בשוגג שפטור.



אמר 'הלילה' או 'עכשיו' לעומר האם יצא ידי חובתו?

יש לדון האם אדם שאמר 'הלילה' כך וכך ימים לעומר, או שאמר 'עכשיו' כך וכך ימים לעומר, יצא ידי חובתו או לאו.

ושאלתי כן לרבותינו גדולי הדור שליט"א ונחלקו בדבר זה, דרבינו הגרא"ל שטינמן שליט"א אמר דמסתבר שיצא יד"ח, ומאידך רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דפשוט לו שלא יצא ידי חובתו.

ונראה שמחלוקת רבותינו היא לשיטתם וכפי שהבאנו בשיעורים הקודמים, שנחלקו רבותינו האם 'היום' הוא חלק מהספירה או רק דרך לשייך הספירה ליום, דרבינו הגרא"ל שליט"א אמר 'דהיום' אינו חלק מהספירה וכל מטרתו הוא לשייך הספירה ליום ולא 'לעומר', ומשום כך פסק רבינו שמי שבירך ואמר 'היום' והפסיק בדיבור צריך לחזור ולברך כיון שלא התחיל בספירה כלל.

אך רבינו הגר"ח שליט"א אמר 'דהיום' הוא חלק בלתי נפרד מן הספירה, ומשום כך אם אמר 'היום' והפסיק א"צ לחזור ולברך, ככל מצוה שאם הפסיק באמצעה א"צ לחזור ולברך כיון שהיה לברכה על מה לחול, וכאן חלה הברכה על 'היום'.

וא"כ נמצא דרבותינו אזלו לשיטתם, דלרבינו הגרא"ל ש כיון שהיום נועד רק לשייך הספירה לימים, א"כ יהני גם 'הלילה' ו'עכשיו' שגם ע"י כך משייכים הספירה לימים.

אך לרבינו הגר"ח שהיום הוא חלק מן הספירה, לא מהני 'הלילה' ו'עכשיו' כיון שיש מטבע מסוים לצורת הספירה, וא"ז מצורת מטבע הספירה (ואף שאפשר לספור בכל לשון, היינו לספור את אותו מטבע בשפה אחרת).



הנהגות פסח שני - החל ביום ראשון י"ד אייר

כתב החיד"א בספרו מורה באצבע (סימן ח אות רכב) שבפסח שני ירבה קצת בשמחה, כי קדוש היום, והגאון רבי חיים פלאג' בספרו מועד לכל חי (סימן ז אות ו) הוסיף על דבריו, ומי שחננו ה' בעושר, יהיו על שלחנו תלמידי חכמים וצנועים ומקיים כל דכפין כפסח ראשון.

ומנהג ישראל לאכול מצות בפסח שני, ומרן הסטייפלר זצ"ל היה אוכל בפסח שני בסעודת הצהרים של י"ד אייר מצות עבודת יד שהשאיר מפסח, והיה מעבירם לפני כן על האש מחשש תולעים.

ואולם מרן החזו"א זצ"ל לא אכל מצות בפסח שני ואף אמר שיש בזה משום בל תוסיף, (מפי רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א).

אך בספר כלי חמדה (פ' ואתחנן) כתב שמעתי מל"ק מרן שר התורה זצ"ל מסאכטשוב (בעל האבני נזר) שהעיר על מנהג העולם שאוכלים מצה בפסח שני ביום, ואמאי אין אוכלים בלילה שאז היתה זמן אכילת מצה,

כשהקריבו את הפסח, ונדחק ליישב, ואני אמרתי שאפשר הטעם הוא משום דבאמת יש חשש בל תוסיף שאכל מצה באמצע השנה, אך שלא בזמנו בעי כוונה, ומעתה זה דוקא כשאוכלים ביום, אבל בליל ט"ו שאז הוא זמנו אם אוכלים את הפסח, וידועים דברי הירושלמי בנבנה בית המקדש בין ראשון לשני שמקריבין פסח שני, א"כ הוי ליל ט"ו אייר בגדר זמנו ושוב לא בעי כוונה ואיכא חשש בל תוסיף.

ואולם נראה דאף בליל ט"ו אין כאן איסור בל תוסיף עפמשנ"כ בשפת אמת פסחים (דף צ"ב ע"ב כ') דבפסח שני אין מצוות אכילת מצה אלא רק למי שאוכל קרבן פסח, וכן כתב בשו"ת חת"ס (או"ח סימן ק"מ) וא"כ אין זה זמנו של אכילת מצה, ואין בזה משום בל תוסיף.

ושו"ר באורחות רבינו (ח"ב עמ' צ"ז) שהנוסח שאמר החזו"א זצ"ל לא שעוברים על בל תוסיף אלא שמוסיפים מצוה לא כתובה.

עם ישראל בתפארתו

ידוע המעשה בעשיר שחמד את תרנגולו של שכנו העני ונטלו וקשרו בחצר ביתו, העני זעק חמס וקרא את העשיר לדין תורה אצל הרב, אך העשיר טען להגנתו: התרנגול הזה שלי והראיה: הוא קשור בחצר ביתי. אמר לו הרב: העובדה שהתרנגול קשור בחצר ביתך אינה ראיה לבעלותך עליו, רק כשנתיר את התרנגול ונשחררו, ונראה לאן הוא הולך מרצונו החופשי – אז נוכל לדעת לאן באמת הוא שייך!

וכן הוא אצל כל אדם, אם רוצים אנו לדעת לאיזה דבר הוא קשור באמת אין זה מספיק לבדוקו בזמני הכולל והישיבה או לחילופין בזמני העבודה, כיון שזמנים אלו לא מראים את מהותו הפנימית של האיש דאז הוא אינו פועל לפי מאווי ורצונותיו אלא לפי כללי ורצונות המסגרת שאליה הוא שייך.

בכדי לבדוק להיכן הוא קשור ושייך באמת יש לבדוק את האדם בזמני החופשה, אם בזמני החופשה מנצל הוא את זמנו לתורה ולמצוות רואים אנו שפנימיותו רוחנית ומרוממת, אך אם בימי החופשה מבזבז ומכלה הוא את זמנו בשטויות והבלים מתגלה שכל עבודתו הרוחנית בזמני השגרה היא רק מן השפה ולחוץ וכל שייכותו וקשריו האמיתיים הם לגשמיות ולעולם הזה.

וסיפר לי אדם העובד במקצוע 'ההיטק' שכשבא לראיון העבודה התבקש למלאות שאלון, ואחת השאלות עסקה באופן בו הוא מעביר את ימי החופשה, תמה אותו אדם על השאלה וכי מה קשורים מעשיו בשעת החופשה לבדיקת התאמתו לעבודה זו, והשיב לו מעסיקו כדברים הנ"ל שאין הוא יכול לעמוד על טיבו האמיתי עפ"י מעשיו בימי השיגרה אלא דוקא לפי מעשיו בימי החופשה שאז מתגלה להיכן הוא שייך והיכן רצונותיו ושאפותיו.

כמה נהדר היה לראות את עם ישראל בהדרו, יהודים פשוטים לכאורה שעמלים כל השנה לפרנסתם להביא טרף לביתם, והנה במקום לנצל את יומם החופשי למנוחה וכדו', בחרו להרוות את צמאונם ממעין מים החיים, אין מים אלא תורה, המוני יהודים גדשו את בתי הכנסיות בכל אתר ואתר 'בבר בי רב דחד יומא', כאן התגלתה שייכותו הפנימית של העם, אשריכם ישראל !!!

(נכתב ע"י אחד השומעים)